

УДК 332.82(477:314.15.044)«1940/1960»

DOI 10.24919/2519-058x.3.101050

Наталія КАСЬЯНОВА,

orcid.org/0000-0002-9171-1769

кандидат історичних наук, докторантка Національного педагогічного університету
ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), n.kasyanova@inbox.ru

ЖИТЛОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ В УРСР (1940 – 1960-ті рр.)

У статті розглянуто процес забезпечення житлом сільськогосподарських переселенців та робітників по організованих наборах. З'ясовано особливості надання житла та показано матеріально-побутові умови. Визначено основні практичні результати урядової політики забезпечення житлом планових переселенців. Розглянуто недоліки системи та з'ясовано основні проблеми і труднощі влаштування переселених на нових місцях. Матеріал ґрунтується на архівних джерелах, багатий фактичними даними.

Ключові слова: переселенці, робітники по оргнабору, житлове будівництво, матеріально-побутові умови.

Лит. 24.

Natalia KASIANOVA,

PhD (History), the Doctoral Student of Dragomanov National Pedagogical University
(Ukraine, Kyiv), n.kasyanova@inbox.ru

HOUSING PROVISION OF IMMIGRANTS IN USSR (1940 – 1960-ies)

The article is devoted to the process of housing provision of agricultural workers and immigrants by the organized recruitment. The particular features of housing and material living conditions are shown in the research by the author. During 1940 – 60's some various steps of the Soviet government about housing for immigrants have been made. «Housing» exemptions of agricultural settlers were determined by the governmental regulative laws and different documents, and for workers they were assigned in employment contracts according to the organized recruitment. The main practical results of the governmental policy about planned housing immigrants are also concluded in the study. The author has considered some deficiencies and the main problems and difficulties of placing settlers in new locations. It has been found that the first postwar decade could be characterized by repairing old buildings, reconstruction of destroyed and construction of dormitories, barracks and a new low-cost, low-quality housing. Material living and sanitary conditions in these areas were too low. However, the settlers were forced to use these variants for living, as a significant percentage of the population was living in huts and dugouts. It is emphasized in the article that the living problems of immigrants in the USSR have been existed in conditions of general crisis-union housing and security. In the 1960s some significant steps in improving of immigrants have been committed. The modernized typical house projects have been developed and implemented into some new designs. However, despite much attention to the question of housing there was a huge gap between the promising and actual living conditions. Material costs of the government for improving the housing were spent inappropriately. Among other reasons of non-fulfillment the plan of housing and delayed commissioning of housing the author calls the irrational using some building materials, external building other industrial objects, incompleteness of workforce, shortage of building materials, lack of control over the expenses and loans allocated for building.

The author has concluded that there were a lot of urgent problems for the living conditions of immigrants in the USSR in the 40 – 60-ies. They are included the lack of housing, slow and poor-quality building, lack of water supplying, nonobservance of sanitary norms in dormitories and workers' settlements. Solving the housing problem was carried out very slowly. Despite the measures in material and human resources at the end of the 60's housing had not kept in time to the industrialization and agricultural development.

The material is based on archival sources and extensive factual data, which give a full picture of the housing provision of agricultural workers and immigrants according to the organized recruitment.

Key words: immigrants, workers on the organized recruitment, housing, material and living conditions.

Ref. 24.

ЖИЛИЩНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПЕРЕСЕЛЕНЦЕВ В УССР (1940 – 1960-е гг.)

В статье рассмотрен процесс обеспечения жильем сельскохозяйственных переселенцев и рабочих по организованным наборам. Выявлены особенности надления жильем и показаны материально-бытовые условия. Определены основные практические результаты правительственной политики обеспечения жильем плановых переселенцев. Рассмотрены недоработки системы и исследованы основные проблемы и трудности обустройства переселенцев в новых местах. Материал базируется на архивных источниках и богатый фактическими данными.

Ключевые слова: переселенцы, рабочие по оргнабору, жилищное строительство, материально-бытовые условия.

Лит. 24.

Постановка проблеми. 40 – 60-ті рр. ХХ ст. в УРСР характеризуються суттєвими трансформаціями в соціальній структурі суспільства. Пов'язано це з урядовою переселенською політикою. У перші післявоєнні роки її здійснення обумовлювалося бажанням і необхідністю відновлення економічного потенціалу країни. Задля цього союзний уряд активно застосовував сільськогосподарські переселення із малоземельних районів до недостатньо заселених і організовані набори робітників у промисловість та будівництво. Успіх переселенської політики визначався, по-перше, якістю проведеної масово-роз'яснювальної роботи серед населення, а по-друге, ступенем осідання мігрантів у місцях вселення. Беззаперечно першість у процесі заохочення та закріплення переселенців на новому місці посідали житлові умови. Оскільки переселення були добровільними, йому передувала широка агітаційна робота, в якій уповноважені з переселення та оргнабору яскраво змальовували перспективи та пільги переселення.

Аналіз досліджень. Історіографія питання досить обмежена, що пов'язано з відсутністю історичних досліджень переселенського руху в радянські часи. Планові переселення та політика оргнабору вивчалися здебільшого правознавцями [1; 2] в контексті обґрунтування їх економічної доцільності та правового регулювання. Після проголошення незалежності України та розсекречення архівних документів з'являються історичні розвідки [5; 7]. Не менш важливу роль у нашому дослідженні відіграли загальні роботи з історії соціально-побутових умов населення [6] та житлового забезпечення [23; 24].

Мета дослідження полягає у з'ясуванні стану забезпечення житлом сільськогосподарських переселенців та робітників по оргнаборах у зазначений період.

Виклад основного матеріалу. Одним із пунктів союзних урядових постанов «Про пільги по переселенню» було забезпечення сільськогосподарських переселенців житлом на пільгових умовах. Під цим малася на увазі можливість отримати в безоплатне користування домівку із необхідністю сплати по ній розстрочки, або можливість отримати позику від держави під її будівництво. Право власності на житло наставало лише після погашення позики, виділеної під його будівництво, або після сплати розстрочки за умови безперервної праці в колгоспі упродовж п'яти років [8]. Що стосується робітників по організованих наборах, то під час вербування вони укладали трудові договори із підприємствами та будівництвами. Одним із пунктів договору була обов'язкова підготовка підприємством або будівництвом на момент прибуття робітників обладнаних гуртожитків відповідно до встановлених норм житлової площі, з наданням ліжка та постільної білизни [2, 45]. З сімейними робітниками трудові договори укладалися лише в тих випадках, коли підприємства або будівництва, на які спрямовувалися робітники, могли забезпечити їх належними житлово-побутовими умовами. Їм мали надати окремі квартири або кімнати, за які вони сплачували квартплату та комунальні послуги. Можна припустити, що ці заохочення виступали стимулюючим фактором. Проаналізуємо фактичний стан справ із забезпеченням сільськогосподарських переселенців та робітників по оргнаборах житлом.

Одночасно зі складанням планів щодо сільськогосподарського переселення уряд проводив активне будівництво задля розв'язання житлового питання. Встановлювалися спеціальні плани будівництва. Цьому передувала ревізійна робота. Уповноважені здійснювали огляд майна колгоспів та виявляли наявну кількість вільних хат, що можна було передати переселенцям, кількість будівель, які потребували ремонту тощо. З огляду на цю інформацію затверджувалися плани будівництва, організовувалися будівельні бригади, виділялися матеріали та пільгові кредити.

Документи свідчать про систематичне недовиконання планів будівництва. Так, на 1951 р. було заплановано побудувати 31 460 хат та відремонтувати 8540. Облвиконкоми місць вселення звітували лише про будівництво 3489 будинків та ремонт 4289 [11, 3]. У 1952 р. план будівництва та ремонту було виконано лише на 31,6 % [12, 36]. 45,8 % характеризується виконання плану спорудження будинків для переселенців на 1961 р. [22, 53]. У цьому контексті, слід звернути увагу на те, що в такому ж стані перебувало будівництво житла для переселенців і в інших республіках СРСР. Наприклад, план підготовки домівок по колгоспах та ліспромгоспах Карело-Фінської РСР у 1951 р. був виконаний на 64,1 %. Для прийому переселенців у цьому ж році в Красноярському краї було підготовлено лише 1238 будинків або 58,5 % від плану, в Хабаровському краї – 42,3 %. Подібне становище з підготовленням домівок фіксується й у Приморському краї та Сахалінській області [4, 61]. Більше того, криза житлового забезпечення переселенців відбувалася на фоні загальносоюзної проблеми житлового будівництва. В післявоєнні роки, незважаючи на серйозну житлову кризу, яка виявлялася у гострій нестачі житла, низькому рівні розвитку комунальних служб, дефіциті будівельних матеріалів і товарів, необхідних для облаштування помешкання, питання соціального забезпечення населення не входили до переліку першочергових. Влада обрала найпростіший спосіб розв'язання житлового питання – ремонтування старих будинків, будівництво гуртожитків, бараків та дешевого нового житла. На жаль, зведення нового житла здійснювалося повільними темпами та з серйозними дефектами.

Отже, переселенці опинялись у край важких побутових умовах. Із необхідністю пристосування до нових ментальних та кліматичних умов життя, перед ними поставала проблема співіснування з місцевими мешканцями. Адже переважна більшість новоселів на певний час розмішувалися на квартирах у місцевих колгоспників. Останні, як правило, не раділи подібному сусідству та, не соромлячись переселенців, висловлювали своє незадоволення. Невиконання планів будівництва призводило до того, що переселенці вимушені були розмішуватися по дві–три родини в одному будинку. Затягувалось будівництво й надвірних будівель та господарських приміщень. Часто худобу тримали у цих же житлових кімнатах. Скупченість людей, відсутність водопостачання та палива, антисанітарія – це страшні будні значної частини переселенців. Більше того, нерідкими були випадки розміщення переселенців у землянках та напівземлянках. Станом на 1949 р. в УРСР в землянках проживали 48,7 тис. сімей колгоспників, а на підселені – 51 тис. [24, 119].

Водночас надані переселенцям будинки залишали бажати кращого. Будівельні бригади часто лише мурували стіни, а весь інший комплекс робіт (зведення покрівлі, обмазка стін, встановлення вікон та дверей тощо) родини переселенців робили самостійно [10, 26]. Фіксується багато випадків неякісного будівництва. Так, у багатьох будинках Каховського та Ново-Маячківського районів Херсонської області, зданих переселенцям, мали місце обвали стель, стін, була неякісно виконана кладка каміння. Страждав і зовнішній вигляд будинків – в одних і тих самих домах встановлювалися вікна різних розмірів. В окремих будинках Жовтневого району Кримської області стіни зводилися без підбору каміння, деякі ряди кам'яної кладки не мали зв'язку, глиняний розчин перемішувався із землею, порушувалася глибина закладення фундаменту. Наслідком неякісного та дешевого будівництва ставали руйнування будівель. Так, у колгоспі ім. Шевченка Веселовського району Запорізької області під впливом атмосферних опадів розвалилися дві хати [13, 150]. В Троїцькому районі Одеської області зведені будівлі за зовнішнім виглядом не відповідали ніякому проекту і мали вигляд хібар (маленький розмір, тісні кухні, у кімнатах – по два вікна, стіни у переважній більшості – криві, не оштукатурені, вікна – без кватирок, рами не засклені, печі диміли тощо) [16, 8].

З метою здешевлення будівництва радянська влада закликала переселенців перевозити з собою на нові місця зруби хат, будівельні матеріали, ліс, черепицю тощо. Для цього надавалися

пільги, однак процес супроводжувався значними недоліками, як-то: крадіжки майна переселенців на шляхах прямування, плутанина з накладними, затягування часу вивантаження вантажів на станціях місць вселення через відсутність робочих рук тощо. Належної охорони переселенського майна та контролю за його подальшою долею зазвичай не встановлювали. Яскравим прикладом неорганізованості під час перевезення майна переселенців є випадок на станції Єрастовка Сталінської області, куди прибув ешелон з 10 вагонами будівельних матеріалів переселенців. Через те, що будматеріал не був промаркований та вантажився скопом, було важко встановити, де і чий ліс. Тому кожна переселенська родина отримала матеріали в кількості кубометрів, вказаних в ешелонних списках [15, 14]. Однак у цьому випадку якість будівельних матеріалів могла різнитися із тією, яка була у майна переселенців, що викликало справедливе незадоволення.

З метою пришвидшення темпів будівництва влада застосовувала традиційні для радянської дійсності додаткові заходи. Мова про соціалістичні змагання, шефство окремих підприємств та організацій над колгоспами й радгоспами, збір коштів через організацію недільників тощо. Проте традиційними залишались й недоліки у справі організації будівництва. Нерідко головною причиною невиконання плану зведення домівок для переселенців було використання будівельних матеріалів не за призначенням, залучення будівельних бригад до робіт, не пов'язаних з будівництвом для переселенців, відсутність контролю за витрачанням коштів та кредитів, виділених під будівництво. Для прикладу, в колгоспі ім. Хрущова Волноваського району Сталінської області 212 м³ лісу, виділеного на переселенські заходи, було використано на потреби колгоспу, не пов'язані з переселенням. Колгоспом ім. Кагановича Жовтневого району Миколаївської області неправомірно було використано 51 509 крб. переселенського кредиту [16, 18]. На жаль, таких прикладів безліч у кожній області вселення.

До труднощів будівництва додавалася проблема використання житлового фонду переселенців не за призначенням. Так, у радгоспі «Червоний Сиваш» Херсонської області 20 переселенських будинків були зайняті головою колгоспу, бухгалтером, механіком, ветфельдшером та ін. [21, 80]. У колгоспі ім. Будьонного Кіровоградської області переселенку Марію Коваль з чотирма дітьми поселили в землянку, а три переселенські будинки були зайняті колгоспом під комору та ізолятор для хворої худоби [17, 116].

У 1957 р. вийшла постанова ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР «Про розвиток житлового будівництва в СРСР», у якій констатувався факт невідповідності, житлового будівництва в сільській місцевості тогочасним потребам. Дійсно, у післявоєнні роки в сільському господарстві отримали розповсюдження одноповерхові однокімнатні житлові домівки, не розраховані на якийсь благоустрій. Їх будували за типовими проектами Б-17, № 107, У-а та 2Д-34.

Розглянемо, для прикладу, типовий проект У-а, який отримує перевагу у Кримській області. Будівля мала одну або, в кращому випадку, дві житлові кімнати, кухню-їдальню та передпокії. Загальна житлова площа кімнати становила 13,8 м²., спальні – 11,4 м²., кухні-їдальні – 10,6 м²., передпокою – 3,79 м². Хата мала ганок та комору площею 2,12 м². Не передбачалося санітарно-технічне оснащення будинку та можливість його влаштування у майбутньому [21, 133].

Інші типові проекти мали приблизно таку ж площу і так само не були розраховані на влаштування санітарно-технічного обладнання. Окрім того, що таке будівництво абсолютно не враховувало кількісний склад родин, спостерігаються й відступи від типових проектів. Наприклад, зовнішня прибудова (сіни та комори), а також відкрита веранда, передбачені проектом Б-17, часто не будувалися з метою здешевлення робіт. Цими ж міркуваннями керувалися і під час скорочення кількості вікон в житлових кімнатах та на кухні, що негативно впливало на освітлення приміщення. Сільське населення висловлювало незадоволення такими домівками та, зважаючи на їх високу вартість, не бажало оформлювати під них кредити. Якщо будівництво за проектом Б-17 коштувало в середньому 7000 крб., а за проектом № 107 – 5000 крб. [3, 62–63], то вартість цього житла під час передачі селянам часто зростала до 9000, а інколи і 13000 крб. [18, 36]. Це наслідок того, що вартість будівництва більшою частиною колгоспів визначалася не шляхом сумування конкретних витрат по кожному дому, а шляхом поділу загальної суми витрат на кількість збудованих об'єктів, в окремих випадках до витрат зараховували й тваринницьке будівництво. Факти завищеної вартості мали місце в колгоспах Херсонської, Сталінської, Миколаївської, Одеської

та ін. областей. Навіть після ревізій та переоцінок частина переселенців відмовлялися приймати будинки їхню низьку якість. Вони вважали за краще поселитись у радгоспній квартирі і сплачувати квартплату, ніж прийняти окремих будинок і сплачувати заборгованість по позиці Держбанку.

Головне Управління організованого набору робітників та переселення при РМ УРСР виступало з пропозиціями до проектних установ розробити декілька різноманітних типових проектів будинків для переселенців, розрахованих на забезпечення кожної родини двома кімнатами з кухнею вартістю до двох тис. крб. за один будинок. До їх появи будівництво для переселенців продовжували здійснювати за типовим проектом 2Д-34 [21, 74]. У жовтні 1962 р. з'являється проект постанови Головного Управління організованого набору робітників та переселення при РМ УРСР «Про будівництво багатоквартирних (багатоповерхових) будинків для переселенців у радгоспах південних областей України» [5, 166]. Пропонувалось з 1964 р. припинити зведення індивідуальних будинків для переселенців за рахунок кредитів Держбанку. Натомість розпочати підготовку житла для прийому переселенців шляхом спорудження багатоквартирних (багатоповерхових) будинків за рахунок капіталовкладень.

Однак, незважаючи на увагу держави до питання забезпечення переселенців житлом, у 60-х рр. ХХ ст. на селі залишалося чимало нерозв'язаних проблем та труднощів. Мова йде про погане водопостачання, відсутність у багатьох сільських поселеннях криниць, гарячого водопостачання, 98 % хат не мали каналізації, були проблеми із забезпеченням селянських осель теплом в осінньо-зимовий період [7, 30].

Не кращими були умови життя робітників у містах. Більшість підприємств, шахт та будівництв не могли забезпечити переселенців хоча б стерпними житловими умовами. У переважній більшості на них чекало ліжко-місце в гуртожитку з обмеженою кількістю побутового інвентарю. У кращому випадку прибулих розміщували на сімейних квартирах. Оскільки основними поглиначами робочої сили були окремі міністерства та відомства УРСР, як-то вугільної промисловості, хімічної, чорної металургії, будівництва паливних підприємств тощо, то кожне з них мало свій план житлового будівництва. Проте вони із року в рік не виконувалися. Так, за 1954 р. план житлового будівництва Міністерством вугільної промисловості УРСР було виконано лише на 61,3 %, за 1955 р. – на 55 %. За неповними даними Міністерства, в 1955 р. до трестів надійшло більше 52 тис. заяв від робітників шахт та будівництв з проханням надати їм житло [19, 5]. Через неспроможність матеріально-побутово влаштувати робітників, фіксують випадки відмови керівників окремих трестів, шахт, будівництв від запланованого організованим набором контингенту. З цих же причин нерідко була тяганина під час оформлення робітників на роботу, незаконне розірвання трудових договорів. Так, більше 300 робітників, які прибули по оргнабору з Дрогобицької, Одеської, Харківської та Черкаської областей для роботи в тресті «Ворошиловграджитбуд», через відсутність житла були перенаправлені в трести «Краснолучшахтобуд» та «Ворошиловградшахтобуд» [20, 2]. Робітники справедливо скаржились, що їхня розподілення та забезпечення роботою відбувається із порушенням трудових договорів. Більше того, якщо за трудовим договором підприємство або будівництво мали надати робітникові житло та роботу впродовж доби з моменту прибуття, то інколи цей процес тривав 5 – 6 днів і більше. Робітники ночували на вокзалах, в коридорах контор, санпропускниках [20, 2].

Наступним випробуванням для робітників по оргнаборах ставали запропоновані житлові умови. Якщо говорити про стан зведеного та відремонтованого житла, то у багатьох випадках спостерігається зарахування недобудованих будівель як завершених, здача в експлуатацію неякісно збудованого житла або без окремих елементів благоустрою. Регулярні перевірки Міністерства Держконтролю УРСР виявляли в робітничих гуртожитках порушення санітарно-технічних норм. Більшість з них була в аварійному стані. Антисанітарні умови пов'язувалися з відсутністю регулярного водопостачання та електроосвітлення. Використання каганців сприяло закопченню стін. Взимку гуртожитки недостатньо опалювалися. Зрозуміло, що за такі умови робітники відмовлялись вносити платню, яка різнилася залежно від заробітку та становила від 16 до 46 крб. на місяць [20, 36]. Волога, бруд та холод на додачу до важких умов праці сприяли дезертирству

та прогулам. За даними Міністерства вугільної промисловості УРСР, 26 тисяч робітників самовільно залишили виробництво в 1955 р., а 15 тисяч були звільнені за прогули [19, 7].

Однак навіть таких необлаштованих гуртожитків не вистачало, щоб забезпечити робітників хоча б окремим ліжко-місцем. У кімнатах робітничого гуртожитку ОСМЧ-4 м. Краматорськ замість 8 – 9 осіб розміщувалися 20 – 30 [9, 12]. На шахті № 12/12 біс тресту «Краснолучвугілля» в гуртожитках на кожного робітника припадало всього 1,25 кв. м. жилої площі [9, 13]. Зважаючи на складнощі з жилою площею, трести порушували постанову РМ УРСР, де встановлювалося, що підприємства повинні приймати 20 % сімейних робітників по оргнабору, та категорично відмовлялися від цього.

У ще гірших умовах мешкали робітники в порядку підселення на приватних квартирах. Для прикладу, в селі Княгинівка жила родина робітника Черковського, яка складалась з п'яти осіб. Всі вони розмістились у маленькій кімнаті з земляною підлогою та розбитими вікнами, стіни від вологи були вкриті пліснявою. Взимку та влітку в кімнаті збиралися ґрунтові води, які треба було щоденно вичерпувати [19, 14]. Окремим робітникам доводилось тулитися в одній кімнаті з господарями [20, 6].

Українцями були умови і в шахтних селищах. З метою якомога скоріше відзвітувати про виконання планів будівництва житла, в експлуатацію здавалися недобудовані будинки. Так, у селищі Нова Дружівка комбінату «Ворошиловградвугілля» у 1951 р. були здані шість двоквартирних та два восьмиквартирні будинки без водопроводу та каналізації [14, 6].

Причини несвоєчасного введення в експлуатацію житла для робітників по оргнаборах були ті ж, що й у сільськогосподарському напрямку переселень – неповне забезпечення будівництвом робочою силою, відволікання її на спорудження інших об'єктів, нестача будівельних матеріалів та використання їх не за призначенням тощо.

Висновки. Таким чином, у житлових умовах переселенців в УРСР в 1940 – 60-ті рр. існувало багато гострих проблем. До них можна віднести нестачу житлового фонду, неякісне та затяжне будівництво, відсутність водопостачання, порушення санітарно-технічних норм у гуртожитках та робітничих селищах. Розв'язання житлової проблеми здійснювалось вкрай повільно. Незважаючи на вжиті заходи, залучені матеріальні та людські ресурси, на кінець 1960-х рр. житлове будівництво ще не встигало за індустріалізацією та темпами сільськогосподарського розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Волков А. И. Правовое регулирование сельскохозяйственного переселения в СССР / А. И. Волков, И. В. Павлов. – М.: Госюриздат, 1959. – 191 с.
2. Гуреев П. А. Льготы при оргнаборе и общественном призыве / П. А. Гуреев. – М.: Юрид. лит., 1968. – 135 с.
3. Державний архів Одеської області (далі – ДАОО). – Ф. Р-6271. – Оп. 1. – Спр. 3. – 140 арк.
4. ДАОО. – Ф. Р-6271. – Оп. 1. – Спр. 26. – 133 арк.
5. Жбанова К. Ю. Організовані переселення в південні області Української РСР у 1955 – 1967 рр. / К. Ю. Жбанова // Сіверянський літопис. – 2015. – № 2 (122). – С. 163–170.
6. Ковпак Л. В. Соціально-побутові умови життя населення України в другій половині ХХ ст. (1945 – 2000 рр.) / Л. В. Ковпак – К.: Ін-т історії України НАН України, 2003. – 250 с.
7. Лисак В. Ф. Спосіб життя селян УРСР у контексті державної політики 1950 – 1960-х рр. // Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Том 76. – Вип. 63. Історичні науки. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – С. 28–32.
8. Постановление СМ СССР от 19.02.1953 г. «О льготах по переселению» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.consultant.ru
9. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 3952. – 23 арк.
10. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 30. – Спр. 2170. – 47 арк.
11. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 30. – Спр. 2534. – 211 арк.
12. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 30. – Спр. 2962. – 157 арк.
13. ЦДАВО України. – Ф. 2. – Оп. 9. – Спр. 5081. – 194 арк.
14. ЦДАВО України. – Ф. Р-2605. – Оп. 8. – Спр. 612. – 113 арк.
15. ЦДАВО України. – Ф. Р-4626. – Оп. 1. – Спр. 85. – 121 арк.
16. ЦДАВО України. – Ф. Р-4626. – Оп. 1. – Спр. 107. – 28 арк.

17. ЦДАВО України. – Ф. Р-4626. – Оп. 1. – Спр. 160. – 199 арк.
18. ЦДАВО України. – Ф. Р-4626. – Оп. 1. – Спр. 244. – 58 арк.
19. ЦДАВО України. – Ф. Р-4626. – Оп. 3. – Спр. 25. – 146 арк.
20. ЦДАВО України. – Ф. Р-4626. – Оп. 3. – Спр. 47. – 53 арк.
21. ЦДАВО України. – Ф. Р-4626. – Оп. 3. – Спр. 159. – 156 арк.
22. ЦДАВО України. – Ф. Р-4626. – Оп. 3. – Спр. 320. – 97 арк.
23. Янковська О. Реформи в УРСР у соціальній сфері (1950 – 1960-ті рр.): житлове забезпечення / О. Янковська, Д. Бачинський // Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика. – 2013. – Вип. 18. – С. 132–149. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uxxs_2013_18_18
24. Янковська О. Житлова проблема в УРСР у повоєнні роки / О. Янковська // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: Зб. ст. – К., 2008. – Вип. 14. – С. 117–126.

REFERENCES

1. Volkov A. Y. Pravovoe rehulyrovanye selskokhoziaistvennogo pereseleniya v SSSR / A. Y. Volkov, Y. V. Pavlov. – М.: Hosiuryzdat, 1959. – 191 s.
2. Gureev P. A. Lgoty pri orgnabore i obshchestvennom prizyve / P. A. Gureev. – М.: Yurid. lit., 1968. – 135 s.
3. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti (dali – DAOO). – F. R-6271. – Op. 1. – Spr. 3. – 140 ark.
4. DAOO. – F. R-6271. – Op. 1. – Spr. 26. – 133 ark.
5. Zhbanova K. Yu. Orhanizovani pereselenia v pivdenni oblasti Ukrainskoi RSR u 1955 – 1967 rr. / K. Yu. Zhbanova // Siverianskiy litopys. – 2015. – № 2 (122). – S. 163–170.
6. Kovpak L. V. Sotsialno-pobutovi umovy zhyttia naseleння Ukrainy v druhii polovyni XX st. (1945 – 2000 rr.) / L. V. Kovpak – К.: In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2003. – 250 s.
7. Lysak V. F. Sposib zhyttia selian URSR u konteksti derzhavnoi polityky 1950 – 1960-kh rr. // Naukovi pratsi: Naukovo-metodychnyi zhurnal. – Tom 76. – Vyp. 63. Istorychni nauky. – Mykolaiv: Vyd-vo MDHU im. Petra Mohyly, 2008. – S. 28–32.
8. Postanovlenie SM SSSR ot 19.02.1953 g. «O lgotakh po pereseleniyu» [Eelektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: www.consultant.ru
9. TsDAHO Ukrainy. – F. 1. – Op. 23. – Spr. 3952. – 23 ark.
10. TsDAHO Ukrainy. – F. 1. – Op. 30. – Spr. 2170. – 47 ark.
11. TsDAHO Ukrainy. – F. 1. – Op. 30. – Spr. 2534. – 211 ark.
12. TsDAHO Ukrainy. – F. 1. – Op. 30. – Spr. 2962. – 157 ark.
13. TsDAVO Ukrainy. – F. 2. – Op. 9. – Spr. 5081. – 194 ark.
14. TsDAVO Ukrainy. – F. R-2605. – Op. 8. – Spr. 612. – 113 ark.
15. TsDAVO Ukrainy. – F. R-4626. – Op. 1. – Spr. 85. – 121 ark.
16. TsDAVO Ukrainy. – F. R-4626. – Op. 1. – Spr. 107. – 28 ark.
17. TsDAVO Ukrainy. – F. R-4626. – Op. 1. – Spr. 160. – 199 ark.
18. TsDAVO Ukrainy. – F. R-4626. – Op. 1. – Spr. 244. – 58 ark.
19. TsDAVO Ukrainy. – F. R-4626. – Op. 3. – Spr. 25. – 146 ark.
20. TsDAVO Ukrainy. – F. R-4626. – Op. 3. – Spr. 47. – 53 ark.
21. TsDAVO Ukrainy. – F. R-4626. – Op. 3. – Spr. 159. – 156 ark.
22. TsDAVO Ukrainy. – F. R-4626. – Op. 3. – Spr. 320. – 97 ark.
23. Iankovska O. Reformy v URSR u sotsialnii sferi (1950 – 1960-ti rr.): zhytlove zabezpechennia / O. Yankovska, D. Bachynskiy // Ukraina XX stolittia: kultura, ideolohiia, polityka. – 2013. – Vyp. 18. – S. 132–149. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uxxs_2013_18_18
24. Iankovska O. Zhytlova problema v URSR u povoienni roky / O. Yankovska // Ukraina XX st.: kultura, ideolohiia, polityka: Zb. st. – К., 2008. – Vyp. 14. – S. 117–126.

Стаття надійшла до редакції 29.03.2017 р.